

Balogh Lajos

TISZTELT FŐSZERKESZTŐ ÚR!

2007 áprilisában az egyik hazai növényteni szakfolyóirat szerkesztője az alábbi, megtisztelő kérdéssel fordult hozzám: „Honlapot készítünk a ...-hez, s Hozzád, mint nyelvörhöz fordulok ez alkalommal. Az *e-mail* helyett tudnál-e más szót javasolni, vagy fogadjuk el, mert átment már a köztudatba? Mint megtudtam, a *drótposta* szó kerülendő. Javaslatot kaptam még *e-postára* vagy *elektronikus postára*, de ez utóbbit hosszúnak tartom.”

Válaszlevelem tartalmát egyik neves hazai nyelvészünkkel is megosztottam, aki méltányolta erőfeszitésemet, de nem értett egyet az általam javasolt magyar szóvaltozattal. Minderől a folyóirat-szerkesztőt is értesítettem, aki végül nem az én javaslatomat választotta. Ennek ellenére úgy gondolom, talán nem haszontalan, ha mint vesztés, önvigasztal megosztom e kérdésben vallott nézetemet a Magyar Orvosi Nyelv olvasóival. Ugyanis nem látom még lefutottnak az *e-mail* magyarra ültetésére vonatkozó, többfrontos küzdelmet. Valószínűsíthető, hogy ez esetben is az lesz, amely a felkínált (!) változatok közül kirostálja majd a legrátermettebbet. Elküldöm hát 2007. április 10-i válaszlevelem lényegét, kiegészítve az *e-levele*re és a *villanypostára* vonatkozó sorokkal, amelyek később kerültek az anyagba.

Táblázatba foglalva az egyes változatok előnyeit és hátrányait, röviden kifejtem az *e-mail* hazai használatára, illetve magyarításának lehetséges megoldásaira vonatkozó véleményemet.

Változat	Mellette szól	Ellene szól
<i>e-mail</i>	rövid (2 szótag); nemzetközi	nem magyar szó
<i>e-levél</i>	rövid (3 szótag); egyik tagja magyar szó	egyik tagja nem magyar szó rövidítése
<i>ímél</i>	rövid (2 szótag); gyakorlatias	nem magyar szó magyaros átírása
<i>emil</i>	rövid (2 szótag); szellemes	keresztnévvel egyező, zavaró
<i>drótposta</i>	közepes hosszúságú (3 szótag)	drótposta a telex és a (tele)fax is; eredetileg egyik tagja sem magyar szó
<i>elektronikus posta</i>	az <i>e(lectronic)-mail</i> tükörfordítása	hosszú (7 szótag); eredetileg egyik tagja sem magyar szó
<i>e-posta</i>	az <i>e-mail</i> tükörfordítása; rövid (3 szótag)	eredetileg egyik tagja sem magyar szó
<i>villanyposta</i>	az <i>e(lectronic)-mail</i> tükörfordítása	egyik tagja eredetileg nem magyar szó
<i>villámposta</i>	a küldeménytovábbítás lényegi mozzanatát legkifejezőbben adja vissza; egyik tagja magyar szó	egyik tagja eredetileg nem magyar szó; közepesen hosszú (4 szótag)
<i>villámlevél</i>	a küldeménytovábbítás lényegi mozzanatát legkifejezőbben adja vissza; mindkét tagja magyar szó	közepesen hosszú (4 szótag)

Örömmel látom, hogy a Magyar Orvosi Nyelv a *villanyposta* mellett tette le szavazatát. Én mégis továbbmennék, és helyette a *villámposta*, de még inkább a *villámlevél* használatát javaslom. Az *electronic* = *elektronikus* szó ugyanis magyarul a nemcsak 'villany' jelentésű, hanem többek között a 'villamos' jelentésű *electric*ből származik. A *villamossal* kicsit közelebbi rokonságban lévő *villám* szó pedig az *e-mailes* küldeménytovábbítás leglényegesebb jellemzőjét – a villámgyorsaságot – azonos szóval, a lehető legkifejezőbben adja vissza.

Összegezve: mivel elsődleges szempontnak az adott nemzeti nyelv érdekét tekintem, a fentiek közül a *villámlevél* használata mellett teszem le a szavazatomat, csakúgy, mint Molnos Angéla (*Magyarító könyvecske*. Debrecen, 2001). Molnos hozza még az *emil* változatot is. Ezzel szemben én valószínűsítem, hogy a mindennapi beszédben továbbra is az *e-mail* [ímél] változat lesz az uralkodó, sőt írásban is e fonetikusán átírt – *ímél* – alak fog leginkább elterjedni.

Lényeges viszont, hogy akiknek fontos a magyar (szak)nyelv ápolása, mindent elkövessenek azért, hogy a választékos beszédben az *e-mail*nek hosszú távon együtt élő és használható magyar változata – például a *villámlevél* – is fennmaradjon.

Köszönöm, hogy ezen általános nyelvi kérdésben – nem szakmabeliként – villámlevélben elküldött véleményem a Magyar Orvosi Nyelv levelesládáján keresztül hangot kaphatott.

Kelt: Szombathelyen, 2008. október 27-én

Berényi Mihály

TISZTELT FŐSZERKESZTŐ ÚR!

Nézegettem a reklámújságokat, és megakadt a szemem az egyik szönyeg meghökkenítő jelzőjén: *antimikrobakteriális*. Ez aztán a reklámfogás! Erre a feltűnő jelzőre – természetesen a szönyegre is – mindenki felfigyel.

Nekem – első látásra – csak a jelző tetszett. Minden elismerésem a kitalálójáé: nagyon ügyesen vonta össze a gonosz mikrobákat és baktériumokat. Vagy mégsem? A mikrobák közé tartoznak a baktériumok is. Akkor ez pleonazmus? Netán léteznek mikrobaktériumok, és én nem tudok róluk? Utánajártam. Nincsenek mikrobaktériumok. A világhálón sincs *microbacterium*, egyetlen főnév elé sem tették eddig az *antimicrobialis* jelzőt.

Bezzeg a magyar hálón van *antimikrobakteriális bevonat megöltés* is. Legyünk-e büszkék arra, hogy nekünk van ilyen szönyegünk, bevonatunk megöltésünk? Ne legyünk! Inkább irtsuk ki ezt a jelzőt, mielőtt jobban elterjedne. Azt sem bánom, ha a *mikrobaellenes* helyettesíti. A vásárlók többsége az ilyen szönyegre is elismerően fog rácsodálkozni.

Berényi Mihály

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Értesítem, hogy elfogyott a tudományom. Kifogott rajtam a *distressz*. Vagy inkább a *distress*? Helyesebben a *dysstress*? Nem is tudom, melyik. A lényeg az, hogy érzem magamon a tüneteit. Minek a tüneteit?

Andrológiai kongresszusunk programfüzetében bukkantam rá a *meddősségspecifikus distressz* kifejezésre. Az meg mi? – kérdeztem magamban. *Di-stressz*? Szerintem ilyen nincs is. Akkor megnézem az okos szótáiraiban.

Az 1978-as kiadású Bakos-szótárból megtudtam, hogy a *dis-*, *dys-*, *disz-* és *dissz-* előtag 'ellentét'-et jelent. A 2007-es Osiris-szótárból az is kiderült, hogy a *distressz* vagy *disztressz* a pozitív *eustress* párja, a teljesítményt csökkentő negatív stressz. Jóllehet elegendő példát találtam a hasonló képzésű szavakra (*dysfunctio*, *dyslexia*, *dyslocatio*), nem volt a címszavak között a *dysstress* vagy *disztressz*. A „mindentudó” Google-hoz fordultam segítségért: magyar szöveggörnyezetben talán az a változat a helyes, amelyikből legtöbbet fog Magyarországon találni? Íme az eredmény:

<i>disztressz</i>	14	<i>distressz</i>	5110
<i>disztressz</i>	276	<i>distressz</i>	44
<i>dystress</i>	155		

Talált még 345 *disstress* változatot is, de ez a szó mást is jelent. Úgy látom, nagyot tévedtem: éppen az általam helyesnek vélt *disztressz*-ből van a legkevesebb. Valamit rosszul tudok?

Mit mond a világháló angol és német nyelven? A szétválogatást a kulcsszó után írt két névelő (*the*, *das*) segítette, nem kifogástalanul.

<i>dysstress (the)</i>	478	<i>dysstress (das)</i>	1670
<i>dystress (the)</i>	1130	<i>dystress (das)</i>	982

Névelők nélkül *dysstress* 2780 volt, *dystress* 2270. Érthetetlen módon a kétféle írásmód egyértelműen fordított gyakoriságú a két nyelvben. Magyarán mondva: nem csak mi írjuk hol így, hol úgy ennek a fogalomnak a nevét.

Most, hogy e nagy kuszaságtól kezdenek megjelenni rajtam a negatív stressz tünetei, nem tudom eldönteni (hát még ki-mondani): a *disztressz-szintem* lett magas vagy a *distressz-szindróma* kínoz?

Tisztelt Szerkesztőség! A Magyar Orvosi Nyelv tudna nekem tanácsot adni? Segítségét előre is köszönöm.

IRODALOM

Bakos Ferenc 1978. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.

VÁLASZ

Laczkó Krisztina

TISZTELT BERÉNYI PROFESSZOR ÚR!

Kérdésére röviden tudunk válaszolni: minden bizonnyal *distressz-szindrómája* van, s ezt azért állíthatjuk ilyen biztosan, mert a mai hivatalos akadémiai orvosi helyesírási állásfoglalás, azaz az Orvosi helyesírási szótár tartalmazza ezt a kifejezést ebben a formában, de a Brencsán-szótárban is így olvasható. A kifejezés az angoltól ered, *distress* alakban használják (ha ebben a formában keresi a Google segítségével, akkor a *the distress* kifejezésre 950 ezer körüli találatot ad a program), a magyarban ennek magyaros írásmódjáról van tehát szó.

Buvári Márta

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Összeszedtem a magyar nyelvről vélekedő külföldiek közül néhányan a véleményét. Szeretném ezeket a Magyar Orvosi Nyelv olvasóival is megismertetni, bizonyára érdekli őket.

Jakob Grimm meseíró (XIX. század) szerint, aki egyben az első német tudományos nyelvten megalkotója is: „a magyar nyelv logikus és tökéletes felépítése felülmúl minden más nyelvet”.

N. Erbersberg bécsi tudós (XIX. század): „Olyan a magyar nyelv szerkezete, mintha nyelvészek gyülekezete alkotta volna, hogy meglegyen benne minden szabályosság, tömörség, összhang és világosság.”

George Bernard Shaw drámaíró (az amerikai CBC-nek adott interjújában sokkal bővebben kifejtve) mondta: „Bátran kijelenthetem, hogy miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lehetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőttől duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lehet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit.”

Grover S. Krantz amerikai kutató: „A magyar nyelv ősisége Magyarországon [...] meglepő: úgy találom, hogy átmeneti kőkori nyelv, megelőzte az újkőkori kezdetét [...] az összes helyben maradó nyelv közül a magyar a legrégebbi.”

Ove Berglund svéd orvos és műfordító nyilatkozta az egyik magyar napilapban: „Ma már, hogy van fogalmam a nyelv struktúrájáról, az a véleményem: a magyar nyelv az emberi logika csúcsterméke.”

Teller Ede atomfizikus halála előtt pár évvel ezt mondta Pakson: „Új jeles felfedezésem, miszerint egy nyelv van, s az a magyar.”

Gaál Csaba

KEDVES PÉTER!

Segítségét kérem. Egy vérátömlesztéssel foglalkozó orvosnő írta válaszul az alábbiakat arra a levelemre, amelyben az idegenszó-használatát kifogásoltam, s azok magyarítását kértem. Ám a válaszbba nem tudok belenyugodni. Az ugyanis számomra nem magyarázat, hogy „így használatos”. Íme az első szövegrész, amelyben a *poolozott* jelzót kifogásoltam:

Thrombocytakonzentrátum előállítható a donortól levett teljes vérből, ez lehet egyedi (0,5–0,8×10¹¹/E thrombocyt), illetve több egység egyedi thrombocyt egy gyűjtőzsákba töltésével előállított *poolozott* thrombocytakészítmény. Betegellátó egységbe a thrombocytakonzentrátum ilyen formában kerül.

Ezt a választ kaptam: „A *poolozott* szót magyarítani nem lehet, így használatos, a készítménynek is ez a neve, a jelentését belevettem a szövegbe.”

A másik szövegrész pedig a *graft-versus-host betegség* helyett egyszerűen a *kilökődési reakció*t javasoltam. Az eredeti bekezdés így szól.

Vvt.-készítmények. Teljes vér adására csak kivételesen, a keringő vértérfogát felét-kétharmadát meghaladó hirtelen vérvesztés (haemorrhagiás shock) esetén kerülhet sor. Hátrányai: (1) volumenterhelés, (2) a benne lévő fehérvérsejtekkel kapcsolatos káros szövödmények (HLA immunizáció, fertőzésátvitel, lázas állapot, mikroaggregátum-képződés okozta tüdőkárosodás, graft-versus-host betegség [GVHD]), (3) plazmafehérje-allergia, (4) citráthatás.

Válasz: „A kérdés magyarázata szerepel a szövödményeknél, nem azonos a kilökődési reakcióval, a kifejezésnek nincs magyar megfelelője, így használatos.”

Az első esetben ezt írnám: *készletezett, gyűjtött*, a másodikban – ahogy említettem – *kilökődési reakció*, ezt a kollégánő azonban nem akarta elfogadni.

VÁLASZ

Bősze Péter

KEDVES CSABA!

Véleményemet az alábbiakban foglalom össze. Az idézett bekezdések módosítására a következőket javaslom:

A thrombocytasűrítvény előállítható a véradók teljes vérből. Ez lehet egyedi (0,5–0,8×10¹¹/E thrombocyt) vagy több egység egyedi thrombocyt egyetlen gyűjtőzsákba töltésével elegyített thrombocytakészítmény. A betegekhez a thrombocytasűrítvény ilyen formában kerül.

Vvt.-készítmények. Teljes vért csak kivételesen, a keringő vértérfogát felét-kétharmadát meghaladó, hirtelen vérvesztéskor (haemorrhagiás shock) adunk. Hátrányai: (1) térfogatterhelés; (2) a fehérvérsejtekkel kapcsolatos szövödmények (HLA-immunizáció, fertőzésátvitel, lázas állapot, mikroaggregátum-képződés okozta tüdőkárosodás, idegenszövet-betegség (graft versus host disease [GVHD])); (3) plazmafehérje-allergia; (4) citráthatás.

MEGJEGYZÉSEK

Az, hogy „így szoktuk”, nem érv, ha valamit lehet magyarul írni anélkül, hogy a megértést zavarná, egy tankönyvben magyarul kell írni. Ha pedig a tankönyvben magyarul írjuk, a jövőben ekként fogják alkalmazni, és ez lesz az „így szoktuk”.

A *sock* írható magyarosan *sokk* formában, hiszen az idegenes írásmódú szó magyar képzőt tartalmaz (-s), és a jelzős szerkezet is a magyar nyelv szabályai szerint alakul. A *vvt* szerintem már elterjedt, szokványos, hivatalos rövidítés, egészen pontosan betűszó, ezért utána pontot nem teszünk. A *HLA-immunizáció* összetett szó, mint például a *fehérjeimmunizáció*, de egyik tagja betűszó, ezért kötőjellel írjuk. *Volumenterhelés* helyett megfelelőbb a *térfogatterhelés* kifejezés; teljesen érthető így is.

A *káros szövödmények* szerkezetbe a *káros* szó felesleges – van előnyös szövödmény? – a *szövödmény* szó már utal annak káros voltára. A *benne lévő* szerkezet szükségtelen terjengősség, hiszen egyértelmű, hogy a teljes vérben lévő fehérvérsejtek-ről van szó.

Az a bizonyos *graft versus host disease*: a kötőjeles írásmód nekem sántít, sem nyelvtani, sem helyesírási szabály nem indokolja, szerencsésebb tehát a különírt forma. Helyes a nemzetiközi rövidítés megadása, de a tájékozatlan hallgató nem fogja érteni, ha nem adjuk meg az angol nevet is, amelynek a betűszava. A Magyar Orvos Nyelvben az *idegenszövet-betegség* elnevezéssel fordítottuk. Jól fedi a fogalmat.

A *sorra kerül* kifejezés terjengős, jobb egyszerűbben írni. A számszerű felsorolásnál célszerűbb a pontosvessző használata, hiszen vessző a mondatokban is van, így a pontosvessző átláthatóbban tagol.

Szeretném a szerzőt megnyugtatni, hogy mondandója így nem sérül, ellenkezőleg: elismeréssel fogják nyugtázni.

Romics László

TISZTELT FŐSZERKESZTŐ ÚR!

Dr. Felkai Péter, a MÉBOT utazási biztosítói szekciójának elnöke, a nemzetközi téli sportbalesetek megelőzésére alakult társaság elnökségi tagja azzal a kéréssel fordult az MTA Orvosi Tudományok Osztályához, hogy foglaljunk állást

egy új tudományág elnevezését illetően. Az utazási orvostan nemzetközileg elfogadott elnevezése: *travel medicine*. Hazai viszonylatban használatos mind az *utazási orvostan*, mind az *utazási medicina* elnevezés – ahogy Felkai doktor írja, véleménye szerint azonban az *utazási medicina* nem helyes.

Tisztelettel kérjük a Professzor urat – mint az orvosi nyelv helyes használatának legkiválóbb ismerőjét –, hogy foglaljon állást az elnevezés használatát illetően.

VÁLASZ

Bősze Péter
TISZTELT ELNÖK ÚR!

Az *utazási orvostan/medicina* tényleg nem szerencsés, akár félreértésre is okot adhat. Megfelelőbb lenne összetétellel kifejezni a fogalmat: az *utazásorvostan* teljesen helytálló, kellően tömör és világos.

KENYÉRTÖRÉS

A stílus: maga az ember? Akkor az anyanyelv: maga a nép. Kifejezéseink meg jellemünk tükröi.

Erre a kifejezésünkre például, hogy kenyértörés, egyebek közt még büszkék is lehetünk. Már abban az esetben, ha anyanyelvünk múltjának, azaz afféle mélyrétegének vizsgálata közben figyelemmel vagyunk arra, mit vet föl ez a kutatás népünk lelkiéletének mély rétegeiből. Az összefüggés végső mozzanatát jelenti, mindnyájan ma is elevenen érzékeljük. A véleménykülönbség nincs-továbbjárt. „Kenyértörésre kerül a sor” – azt fejezi ki, megszűntek az érvek; a szép szavak derűs ege helyett most már a tettek villámviharos kora jön.

Milyen tetteké mégpedig?

A kifejezés oly érzékletesen képszerű, hogy ennek eredetét az is azonnal kibonthatja, aki sose hallott nyelvészetről, szófajtszóról, etimológiáról! Szemünk előtt szinte a jelenet. Két katona, két pásztor, két vándorlegény – vagy akár egy kis csapat – eddig egy közös kenyérből szelt. Nyilván együtt szereztek – „keresték meg” –, s valamelyikük mint köztulajdont hordta a vállán, abban a lószórból font vízhatlan tarisznyában. Vagy két családé – mégpedig föltehetően nem gazdag családé – volt az az egy kenyér. A menyecske az anyósával közösen sütötte, s tartogatta az asztalnak abban az öblös, alsó fiókjában. De valami miatt belviszály tört ki. A két pásztor nem értett szót. A kis csapat katona szétkülönbözött. Az egy fődél alá szorult két család összebolydult. Éles szavak, sőt szitkok váltódnak. Olyanok, hogy – maguk is érzik – soha többé nem békülhetnek össze. Azaz itt a lándzsatörés, a páncélzúzás pillanata, ahogy más nyelvek értékes etimológiai örökségül ma is mondják.

A mi pásztoraink és nyanyáink, lám, nem lándzsát törnek, nem pálcát, még csak fejet se. Vilámló szemel, összezárt foggal, orron át fútt levegővel indulatuk forrpontján is lám – igazságot tesznek. Ahelyett, hogy egymás fejét törnék be, a kenyeret törik szét, nyilván remegő kézzel, de mindent legyőző, mindennél hatalmasabb jogérzettel.

Vannak népek, akiknek vallása nem egyéb, mint őseik tisztelete. Nem árvasági érzületből elképzelt isten-apák kétes jóakarata alá vetik maguk, hanem jóakarátúnak bizonyult atyáik eleven emlékét tartják maguk elé. Nem halhatatlan szellemek és szentek, nem védőangyalok lebegnek fölöttük, hanem védő példák; az emberi szellem halhatatlan örökségei.

Nyújtsuk magasra örökségünk szép darabjait, s aztán, ne szégyelljük, végezzünk valami ünnepi szertartást, már csak gyermekeink földi üdvösségéért is. Ez a mi örökölt vallásunk.

Illyés Gyula: *Anyanyelvünk, 1964*
Magyar beszéd